

Р. Ф. Пустовійт,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та управління,
Черкаський інститут ДВНЗ "Університет банківської справи"

ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

R. Pustoviiit,
Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Economics
and Management Cherkassy Institute SHEI "University of Banking"

STATE MILITARY AND ECONOMIC SECURITY

У пропонованій статті досліджено зміст поняття та особливості сучасного стану військово-економічної безпеки як на регіональному так і глобальному рівнях. Проаналізовано такі складові військово-економічної безпеки як: військово-економічний потенціал, військова могутність країни, військово-економічна галузь. Акцентована увага на економічних чинниках щодо їхнього впливу на збройні конфлікти та методах військово-економічного аналізу. Констатовано, що сьогодні відбулося зміщення акценту в інтерпретації теорії війни і запровадження в науковий аналіз концепцій "асиметричний збройний конфлікт", "гібридна війна", "війна четвертого покоління". Підкреслено, що нові вагомі загрози світовому порядку, зокрема, агресивна політика Росії, активізація міжнародного тероризму вимагають вирішення проблем військово-економічної безпеки держави з урахуванням перспектив та можливостей "гібридної" і "асиметричної війни".

This article discovers contents concept and features of the current state military and economic security at the regional and global levels. In the article, there is analyzed the following components of military and economic security as military and economic potential, the military power of the country, military and economic sector. The attention is concentrated on economic factors of their impact on armed conflict and military methods of economic analysis. Stated that nowadays there was a shift in the interpretation of the theory of war and the introduction of a scientific analysis of the concepts of "asymmetric armed conflict", "hybrid warfare", "fourth generation warfare". Emphasized that significant new threat to world order, in particular, an aggressive policy of Russia, the intensification of international terrorism require problem-solving military and economic security from the perspectives and opportunities "hybrid" and "asymmetric warfare".

Ключові слова: військово-економічна безпека, військово-економічний потенціал, збройний конфлікт, економічний фактор війни.

Key words: military and economic security, military and economic potential, armed conflict, war-economic factor.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Нове геостратегічне і геополітичне становище України після незаконної анексії АР Крим і з початком військової агресії Росії у східному регіоні нашої країни, оборонні потреби держави потребують кардиналь-

ної модернізації військово-економічної стратегії та адекватної політики в сфері національної безпеки. Тому метою пропонованої статті є аналіз основних змін у системі глобальної, регіональної та національної безпеки, а також способи її економічного забезпечення. При цьому підкреслимо, що національна безпека держави

Таблиця 1. Рейтинг країн згідно з індексом військової могутності на 04.01.2016

№ п.п.	Країна	Індекс	№ п.п.	Країна	Індекс
1	США	0,0897	11	Південна Корея	0,2824
2	Росія	0,0964	12	Єгипет	0,3056
3	Китай	0,0988	16	Ізраїль	0,3591
4	Індія	0,1661	18	Польща	0,3909
5	Франція	0,1993	21	Іран	0,4071
6	Великобританія	0,2466	22	Канада	0,4192
7	Японія	0,2466	29	Швеція	0,5774
8	Туреччина	0,2623	30	Україна	0,5867
9	Німеччина	0,2646	31	Мексика	0,6289
10	Італія	0,2724	126	Центральна Африканська Республіка	3,7343

Джерело: Countries Ranked by Military Strength (2016), [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>

визначається в першу чергу в військово-економічній сфері становищем не тільки економічного, але й військово-економічного потенціалу країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зміст поняття, особливості сучасного стану військово-економічної безпеки та шляхи її удосконалення на глобальному, регіональному та національному рівні досліджували такі вчені з далекого і близького зарубіжжя як: Т. Паул, У. Лінд, Д. Гордієнко, М. Тяпкин і ряд інших. Однак з урахуванням нинішньої гібридизації збройних конфліктів, збройної агресії Росії, що продовжується на сході України, загострюється проблема військово-економічного реагування на існуючі та потенційні загрози національним інтересам, а питання дослідження військово-економічної безпеки держави вимагає більш детального аналізу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Військово-економічна безпека є найважливішою функцією держави і визначається як можливість національної економіки протистояти ризикам і загрозам зовнішніх й внутрішніх збройних конфліктів, а також наявністю економічних умов для задоволення запитів в організації збройних сил, їхньому розвитку, як в мирний час, так і в умовах збройного конфлікту [1, с. 4]. При цьому військово-економічна безпека є найважливішою складовою національної безпеки держави і може бути конкретизована в таких економічних сферах. Перша — здатність оборонного сектора економіки постійно підтримувати на належному рівні військову потужність та реалізовувати військово-економічний потенціал країни в критерії і терміни, передбачені військовою доктриною держави. Друга — стан економіки, при якому має місце достатній розвиток і збереження науково-виробничого потенціалу у військовому секторі, що забезпечує матеріально-технічне оснащення збройних сил.

У той же час акцентуємо увагу на тому, що військово-економічний потенціал держави, який є похідним від економічного (його частиною), інтегрує можливості країни забезпечити військову безпеку, і який держава може використовувати у військових цілях за максимальних військово-економічних зусиль, звівши до мінімуму всі невійськові потреби суспільства [2, с. 63]. Кількісно показники військово-економічного потенціалу є тими чи іншими показниками економічного і можуть бути представлені як елементи останнього, а саме:

— чисельність і частина людських ресурсів, мобілізованих (або придатних для мобілізації) у збройні сили, зайнятих у виробництві озброєння та ті, що забезпечують інші сфери оборони;

— обсяг виробничих фондів (капіталу, потужностей), зайнятих у військовій економіці в різних її галузях;

— частина ВВП, що спрямовується на військові цілі, а також його розподіл за цільовим призначенням у процентах;

— показники обсягів виробництва озброєння і інших предметів військового призначення — вартісні і натуральні.

Не менш актуальним для аналізу запропонованих у статті проблем є рейтинг військової могутності країн світу — індекс Global Firepower (GFP), який об'єднує в собі більше 50 різноманітних показників. Крім чисельності армії, кількості танків, кораблів, літаків та іншої військової техніки зазначений індекс також враховує географічні чинники, природні ресурси, наявність робочої сили, рівень фінансування військової сфери, транспортну інфраструктуру країни, доступ до нафтопродуктів та інші фактори, які можуть вплинути на боєздатність армії. У той же час оцінка військової могутності орієнтується не тільки на загальну кількість зброї, яка є в будь-якій країні, а основна увага індексу GFP приділяється різноманітності озброєння, що забезпечує оптимальний баланс бойового ураження. При цьому в індексі не враховується фактор ядерної зброї (табл. 1).

Разом з тим мають місце, щонайменше, три передумови, які посилюють увагу до необхідності, складності і значущості аналізу проблем у сфері військово-економічної безпеки: перша — нинішні ризики і загрози збройних конфліктів; друга — високе вартісне вираження військових витрат щодо забезпечення військово-економічної безпеки держави; третя — підсумковий результат має в своїй основі політичні пріоритети, які визначають і конкретизують національні інтереси країни і можливості щодо забезпечення їхнього захисту засобами збройного насильства. Тому традиційні для економічної науки методи аналізу і обґрунтування рішень у досліджуваній сфері можуть бути використані лише частково, коли ключовою проблемою є визначення об'єктивної оцінки під час вирішення завдань щодо оптимізації військових витрат держави з урахуванням специфіки військово-економічної галузі.

Специфічні риси останньої розкриваються в наступному:

— замовником військової продукції є тільки держава, коли формування попиту військових потреб відбувається не на ринку, а через відповідні програми озброєння і державні оборонні замовлення;

— функціонування спеціальної системи ціноутворення на військовою продукцію;

— необхідність створення державних мобілізаційних резервів і проведення мобілізаційних заходів;

— визначає реалізацію заходів з бойової підготовки та безпосереднього ведення бойових дій збройними

силами, що вимагає спеціальних методів оцінки їхніх результатів і ефективності використання виділених на ці цілі ресурсів;

— економіка військової праці виходить за рамки поняття традиційної, коли результатом військового праці є суспільний товар "військова послуга".

При цьому предмет військової праці має двоїтий характер: у мирний час — це бойова готовність, у воєнний — здатність надійно захищати країну від зовнішньої небезпеки.

У той же час підкреслимо, що характер військово-політичних і економічних змін у сьогоdnішньому глобальному співтоваристві вимагає постійної уваги до проблеми оптимізації системи національної безпеки країни, її економічного забезпечення, приведення масштабів і структури даної системи у відповідність з рівнем прогнозованої військової небезпеки та економічними можливостями держави.

Важливим фактором, що впливає на економічне забезпечення глобальної безпеки, яка має на увазі захищеність системи міжнародних відносин від загроз, здатних дестабілізувати становище в світі та викликати кризу загальнопланетарного масштабу, є досягнення зброєю масового ураження "критичних" характеристик. Цей термін визначається тим, що подальше збільшення, наприклад, кількості ядерних боеголовок, або їх бойове застосування не надає додаткового реалізованого військового ефекту, оскільки призводить до ураження не тільки супротивника, але й до масової загибелі населення інших країн, у тому числі й громадян власної країни.

З досягненням вищезазначеного критичного військового потенціалу відбувається якісне зрушення в аналізі проблем національної безпеки, що вимагає перегляду змісту понять її військового та економічного забезпечення. На нашу думку, в цій ситуації необхідно засвідчити переорієнтацію від глобальної ядерної війни до збройних конфліктів регіонального і локального масштаб, як нову військово-політичну і економічну реальність. Тому, незважаючи на те, що гонка озброєння в глобальному масштабі ще триває, хоча і не такими темпами, як у період холодної війни, проте вона в значній мірі втратила свій колишній сенс, оскільки реальна ракетно-ядерна перевага в принципі є недосяжною для держав, які вже здобули критичну потужність ядерного військового потенціалу [3, с. 8].

Недивлячись на це, науково-технічна революція у військовому потенціалі продовжується і демонструє постійний пошук технологічних удосконалень, які оптимізують способи ведення бойових дій і підготовку до них. Зазначена революція так само змінює і баланс сил країн у глобальній і військової економіці, коли одні країни продукують інновації і швидко започатковують новітні технології виробництва озброєнь, а інші, як правило, внаслідок наявного неефективного інституційного середовища, не в змозі повноцінно забезпечити власну військово-економічну безпеку.

Світові війни ХХ століття засвідчили значне збільшення ролі економічного чинника в їх підготовці та підсумках, а саме: організація військових операцій на базі масового машинного виробництва з виготовлення військової техніки; різке зростання масштабів, часу і інтенсивності військових дій і, відповідно, використання можливостей військової економіки; розгортання різноманітних форм і методів економічної війни; глибока перебудова економіки воюючих держав у вигляді мобілізації і концентрації всіх ресурсів, а також посилення втручання держави в економіку.

Перша світова війна започаткувала створення в воюючих країнах принципово нової за своїми основними параметрами військової економіки, тобто тієї галузі економіки держави, яка в широкому розумінні охоплює всі економічні питання військової справи і забезпечує військовий потенціал держави. До того часу військові витрати не досягали таких розмірів, ні в абсолютних, ні в відносних показниках. На фінансування війни всіма її учасниками було витрачено 208,1 млрд дол., з них витрати Німеччини склали 47 млрд, Англії — 40,9 млрд, Франції — 33,6 млрд, США — 19,8 млрд¹. У 1918 р. питома вага військового виробництва в сукупній промисловій продукції країни дорівнювала: у Франції — 75%, Англії — 65%, США — 40%. Вперше в історії збройних конфліктів, було налагоджено масове виробництво нових видів озброєнь та бойової техніки з двигуном внутрішнього згоряння [4, с. 58]. Перша світова війна дала поштовх до формування організації військової економіки нового типу, зокрема з використанням досвіду цивільних галузей щодо масового виробництва продукції, крім того, здійснювалося переспрямування підприємств, що продукують цивільні вироби, на виробництво військових, було покладено початок військово-промисловим фірмам з приватною власністю.

Друга світова війна, значно перевершувала попередню за своїми масштабами і інтенсивністю, а також за обсягами витрат військово-економічних ресурсів. Сукупні військові витрати воюючих держав перевищили 1 трлн 117 млрд дол., що в кілька разів перевищило витрати військових бюджетів в період Першої світової війни. Істотно зросли й відносні обсяги військових витрат, так їхня частка з витратної частини бюджету країн у період війни дорівнювала у: США — 43,4%, Великобританії — 55,7%, Німеччині — 57,8%, Японії — 49,7%, СРСР — 55% [4, с. 59].

На відміну від Першої світової війни, коли акцент робився на закупівлі продовольства і фуражу, у наступній — пріоритетними були витрати на засоби збройної боротьби (озброєння, військова техніка, боеприпаси). При цьому значно посилилося втручання держави в економічні процеси, як в тоталітарних країнах, так і в країнах антигітлерівської коаліції, де були створені спеціальні органи з управління військової економікою. Як результат, по-перше, відбулося радикальне збільшення частки військового сектора національних економік; по-друге, державне управління економікою перестало бути необхідності цілісності економічних і військових рішень.

Наприклад, у перші роки існування держави Ізраїль, військова промисловість країни була представлена невеликими підприємствами з виготовлення легкого стрілецького озброєння і боеприпасів, ремонтними майстернями. Урядом Ізраїлю було ухвалено рішення про розробку для армії нового пістолета-кулемета, який відповідав би сучасним вимогам ведення бою і був би технологічно адаптованим до серійного виробництва на верстатному обладнанні, що мали на той час у наявності. За результатами конкурсу і військових випробувань проект "Узі" був прийнятий на озброєння в 1954 р. і в різних модифікаціях став одним з найбільш масових видів стрілецької зброї в світі.

Інший факт з історії держави Ізраїль щодо військово-економічної безпеки є дуже повчальним для сьогоdnішньої України. З отриманням комерційних позик з США і з початком надходжень репарацій з Німеччини в Ізраїлі почалося оновлення і збільшення основного капіталу в промисловості, що забезпечило прискорення індустріального виробництва в

¹ У 1913 р. у доларах США перерахованих за курсом 1990 р. ВВП Німеччини дорівнював 280,1 млрд дол. Англії — 229,6 млрд дол., Франції — 129,1 млрд дол., США — 517,4 млрд дол. Джерело: Broadberry S. Aggregate and per capita GDP in Europe, 1870—2000: Continental, regional and national data with changing boundaries / Stephen Broadberry. — University of Warwick, 2011. — P. 18.

другій половині 1950-х рр. У той же час щорічні прямі і непрямі економічні втрати від палестинсько-ізраїльського конфлікту оцінювалися в 3—7% ВВП. Вони могли бути більші, якби не постійна готовність національного господарства до подібних зовнішніх шоків. За багато років арабо-ізраїльського протистояння в економіці країни склалася система свого роду амортизаторів, що пом'якшують негативний вплив військових конфліктів на господарське життя. В Ізраїлі був створений і підтримується певний резерв виробничих потужностей на випадок військових дій, який хоча і знижує ефективність виробництва в багатьох галузях, але підвищує стійкість економіки у воєнний час [5, с. 56].

Слід констатувати, що арабо-ізраїльський конфлікт змінив ізраїльську військову доктрину: був узятий курс на самозабезпечення бойовими літаками, танками, артилерійськими снарядами і ракетами, боеприпасами. Потім до цього переліку увійшли засоби зв'язку, електронна оптика й багато інших видів забезпечення постійної бойової готовності. Це означало створення потужної військової промисловості, завдання якої полягали у такому: зміцнення військово-політичної незалежності Ізраїлю; розробка і впровадження новітніх технологій, імпорт яких може бути ускладненим за політичними або економічними чинниками; використовуючи досвід попередніх бойових дій і науково-технічний потенціал, домагатися технологічної переваги над сусідніми ворожими державами. Ініційована інвестиційним бумом національна військова промисловість стала за роки арабо-ізраїльського конфлікту стрижнем індустріального розвитку, залучаючи до своєї орбіти багато галузей ізраїльської економіки. Нині виробництво озброєнь і військової техніки в Ізраїлі відрізняється високою фондоозброєністю і закріплює капіталомістку спрямованість економічного розвитку країни.

Як уже підкреслювалося, саме економіка слугує матеріально-технічним фундаментом війни. При цьому одними з ключових критеріїв цього процесу є: максимізація ефективності ураження цілей при мінімізації витрат, а також максимальне зниження втрат особового складу. Одночасно військово-економічний аналіз передбачає оцінку таких показників: ефект — витрати — час, а саме:

- показники ефекту характеризують якість досягнення мети: ймовірність ураження об'єкта противника, якість підготовки воїна-фахівця, технологічну готовність військової техніки;

- показник часу відображає або тривалість здійснення заходу (тривалість вогневого впливу, час виявлення об'єкта противника і ін.), або момент, до якого має бути завершено маневр (наприклад, взяття населеного пункту в ході військових дій);

- показник витрат характеризує витрати ресурсу (наприклад палива) або має вартісну форму.

Тенденція до підвищення ефективності військової економіки постійно стимулює з одного боку, поліпшення показників бойової ефективності засобів збройної боротьби, з іншого — зменшення вартості зброї. Загальна тенденція результатів функціонування військової економіки свідчить про те, що вартість одиниці бойового ефекту, розрахована в порівнянних умовах, істотно змінюється в залежності від технологічних інновацій у сфері виробництва озброєння. Так, за оцінками експертів ООН при нанесенні удару по живій силі на площі 1 кв. км звичайною зброєю витрати в середньому складають 2000 дол., ядерним — 800 дол., хімічним — 600 дол. [6, с. 87]. У той же час констатуємо той факт, що за даними агентства IHS Global Defense Trade Report у 2015 р. обсяг світових продажів зброї виріс на 10% і склав 65 млрд дол. [7], що є найбільшим щорічним зростанням на глобальному ринку озброєнь за останні десять років.

До цього твердження додамо те, що в нинішньому глобальному світі кардинально змінився характер збройних протистоянь від прямого військово-силового конфлікту до непрямих військових конфліктів, коли, зокрема, виділяють такі: гібридні, партизанські, цивільні, диверсійно-терористичні. Після холодної війни набули широкого поширення також регіональні та релігійні збройні конфлікти, терористичні атаки. Слід констатувати, що сьогодні відбулося зміщення акценту в інтерпретації концепції теорії війни і запровадження в науковий аналіз терміна "асиметричний збройний конфлікт", під яким розуміють нерегулярні військові дії і насильницьку боротьбу між державою і недержавними учасниками конфлікту за владу та ідеологічний вплив на цивільне населення [8]. При цьому виділяють такі умови, при реалізації яких може виникнути асиметрична війна: наявність вагомого конфлікту інтересів, більш висока цінність предмета конфлікту для слабкої сторони, незадоволеність слабкої сторони становищем статус-кво, побоювання слабкої сторони щодо значного погіршення свого становища від збереження статус-кво в майбутньому [9, с. 10]. Разом з цим є такі характерні особливості у визначенні статусу асиметричного конфлікту:

- нерівність сил і ресурсів сторін конфлікту;
- домінуючий в силі противник зазнає політичної поразки у війні проти слабкого;
- застосування тактик і стратегій збройної боротьби, що порушують логіку звичайних, очікуваних військових дій.

За підрахунками І. Аррегіна-Тафта, за період з 1800 по 2003 рр. переважаючи у військовому потенціалі сторони перемогли в 71,5% асиметричних воєн. Однак розбивка двохсотлітнього періоду на п'ятдесятитрітні фази показує поступове зменшення цієї пропорції: від 88,2% — у першому п'ятдесятиріччя до 48,4% — в останньому. Сторона, що переважає у військово-економічному потенціалі, зіткнувшись з непрямими стратегіями слабкого противника у вигляді тероризму або партизанської війни, має в своєму розпорядженні три альтернативи: війна на виснаження, яка може затягнутися на десятиліття; чималий підкуп або політичні поступки; навмисне заподіяння шкоди мирному населенню в ризикованому прагненні швидко здобути вирішальну військову перемогу [10, с. 112].

Що стосується останньої альтернативи, то асиметричний конфлікт тягне за собою певний ризик, коли перешкоди у веденні такої війни розглядаються, як непереборні і можуть бути розширені з точки зору погіршення концепції пропорційності для перемоги над супротивником. Принцип військової пропорційності тісно пов'язаний з цілями війни і полягає в заходах, які є законними відповідно до сучасного міжнародного законодавства і традиційними методами ведення війни. При цьому формулювання "необхідність забезпечення цілей війни", розуміється як виправдання тільки тієї міри сили, яка є необхідною для досягнення перемоги й розгрому противника. В асиметричних війнах розмиваються часові та просторові межі — іншими словами, руйнується традиційне поняття "поля бою", особливо в сьогоденнішніх конфліктах за участю "Аль-Каїди", "Хезболли", "Боко харам" або незаконними збройними формуваннями на сході України, тобто конфлікту між державою (коаліцією держав) і терористичними квазідержавними утвореннями.

Аксіоматично, що будь-яка військова операція переслідує не тільки військові, але й політичні цілі. Наприклад, атомне бомбардування Хіросіми і Нагасакі, є типовим прикладом, коли разом з вирішенням певних військових цілей пріоритетний намір полягав у тому, щоб спонукати військово-політичне керів-

ництво Японії розпочати переговори про капітуляцію. Традиційні війни з їхньою ідентифікацією щодо полів битв у просторі і часі дозволяють, принаймні, теоретично, здійснити чіткий розподіл військових і політичних цілей при веденні бойових дій. Однак у сценаріях асиметричних конфліктів військова перевага сама по собі не є надійною гарантією перемоги і поняття "перемога" чи "поразка" стають невизначеними [11, с. 768]. Якщо ці параметри залишаються неясними або складно визначаються, то планування необхідних військових дій є досить утрудненим. Особливо це стосується протидії терористичним атакам. Підтверджує цей висновок кількість жертв збройних конфліктів у 2015 р., яке було рекордним за останні 25 років, а кількість біженців досягла максимуму з часів Другої світової війни. Згідно з даними Global Peace Index, кількість терористичних атак у 2015 р. також стало рекордною за весь час спостережень [12].

При цьому необхідно звернути увагу на те, що в більшості асиметричних збройних конфліктів держави з переважаючим військово-економічним потенціалом не зазнали воєнної поразки в прямому розумінні суті традиційної війни. Однак домінуючі в глобальному світі країни не змогли нав'язати більш слабшому противнику свою політичну і військово-стратегічну волю та були змушені припинити війну, не досягнувши поставленої мети [13, с. 176]. У той же час основними факторами, що визначають наступально-агресивну доктрину периферійного учасника збройного протистояння є: стратегія, спрямована на поразку сильнішого супротивника, яка базується на використанні методів боротьби, що порушують логіку звичайних, очікуваних військових дій, а також всебічна підтримка з боку однієї з домінуючих у світі держав. Що стосується першого фактора, то за твердженням І. Аррегін-Тафта в цій ситуації враховуємо військові дії, спрямовані на руйнацію здатності збройних сил ворога продовжувати війну, в першу чергу — знищення його морально-вольових якостей. Таке ведення війни визначається як "непряма стратегія варварських дій", коли відбувається навмисне, систематичне і жорстоке насильство, як до військовослужбовців, так до військовополонених, а також по відношенню до мирного населення, а саме: геноцид, масові і хаотичні вбивства, тортури, зникнення людей, застосування заборонених видів зброї, способів і методів ведення бойових дій [10, с. 100].

На означений предмет обговорення в певній мірі дає відповідь концепція війни четвертого покоління ("4GW") [14, с. 22]. За твердженням авторів концепції попереднє покоління воєн (виникло протягом і отримало розвиток після Першої світової війни) визначаємо як маневрені війни, засновані на тактиці глибокої наступальної операції (бліцкригу), а також використанні можливостей глибоко ешелонованої оборони. Такі війни і підготовка до них вимагають створення потужних галузей оборонної промисловості, нарощування їхніх виробничих можливостей, відповідну логістику військових підприємств, освоєння нових технологій, модернізацію енергетичної галузі, адаптацію агропромислового комплексу, охорони здоров'я, зв'язку, здійснення відповідної ідеологічної та військово-патріотичної роботи.

У свою чергу війна четвертого покоління має такі особливості:

- бойові дії будуть вести невеликі підрозділи і групи комбатантів;
- залежність бойових підрозділів від тилового забезпечення буде вкрай незначною;
- різко зростає значимість маневреності;
- активне використання в збройному конфлікті найсучасніших інновацій, зокрема, апаратів дистанцій-

ного керування, новітніх засобів зв'язку, можливостей штучного інтелекту.

Також у війні четвертого покоління домінуючий акцент робиться на психологічних операціях, як на оперативному, так і на стратегічному рівнях, де головною метою стає цивільне населення [15]. При цьому експерти відзначають, що все те, що раніше підпадало під визначення "тероризму", "партизанської боротьби", "незаконних збройних формувань" сьогодні включається в поняття 4GW. Одночасно набуває особливої важливості розуміння того, що у війні четвертого покоління традиційний військовий потенціал втрачає своє значення, більш того, в ряді випадків він стає навіть небезпечним, коли виникає перспектива внутрішньодержавного збройного конфлікту, а ефективними засобами є політичні, дипломатичні та економічні, при цьому однією з найважливіших форм протистояння є інформаційне суперництво. Разом з тим, незважаючи на ряд унікальних особливостей, війни 4GW залишаються війнами в традиційному розумінні терміна "війна", хоча основним засобом досягнення перемоги над противником є не стільки силовий вплив, скільки інформаційно-психологічний, спрямований на позбавлення ворога волі до опору. Тобто основними завданнями бойових дій визначаються: підірвати морального духу населення ворожої держави, руйнування його економіки і культурно-історичного середовища проживання, знищення світоглядної спільності ворожої країни.

У той же час необхідно враховувати той факт, що війни четвертого покоління стирають грань між цивільними і військовими в умовах ризику терористичних атак проти мирного населення. Причому збройні напади бойовиків повинні розглядатися не як поодинокі терористичні атаки, а як елементи цілісної стратегії асиметричного конфлікту, коли стратегічні центри терористів можуть і не існувати в силу тотальної сітізації всієї структури збройного протистояння.

ВИСНОВКИ

Таким чином, воєнно-економічну безпеку можна визначити як сукупність умов і факторів, які забезпечують своєчасне і надійне задоволення поточних і перспективних військово-економічних потреб в обсягах, достатніх для підтримки необхідного рівня обороноздатності і безпеки держави. Якісна оцінка військово-економічної безпеки передбачає в першу чергу розгляд таких критеріїв і показників: ступінь відповідності сучасним вимогам якісних характеристик озброєння і військової техніки, що виробляються в країні; ефективність і надійність військової економіки, її здатність розробляти і виробляти у відповідності до завдань військової безпеки види і системи озброєнь; ступінь мобілізаційної готовності економіки, тобто її можливості при виникненні зовнішньої або внутрішньої загрози безпеці країни в необхідні терміни розгорнути військово-виробництво і забезпечити його трудовими ресурсами. Що стосується кількісних індикаторів військово-економічної безпеки, то вони характеризуються такими факторами: кількісні характеристики військово-економічної могутності, абсолютні та відносні показники військових витрат, виробничі потужності та потенційні можливості підприємств оборонного комплексу, чисельність зайнятих у військовій економіці, розміри стратегічних резервів держави, обсяги і стан військово-економічного потенціалу.

Разом з тим констатуємо, що після закінчення холодної війни в сфері військово-економічної безпеки відбулися принципові зміни. З'явилися нові вагомі загрози світовому порядку, зокрема, агресивна політика Росії, активізація міжнародного тероризму. Одночасно в більшості країн глобалізованого світу поряд з необхідністю бюджетних обмежень в державних

фінансах останнім часом спостерігаються якісні і кількісні зміни в статті військових витрат. При цьому були впроваджені найсучасніші військові інноваційні технології, що призвело до змін у структурі військової промисловості і організації збройних сил. Те, що відбулося дозволяє погодитися з таким твердженням: центральною парадигмою розвитку в військово-економічній сфері є так звана "революція у військовому будівництві", яка дозволила реалізувати кардинальні трансформації у військових технологіях і здійснила істотний вплив на способи ведення бойових дій. Одночасно вирішення проблем військово-економічної безпеки держави має передбачати перспективи і можливості "гібридної" і "асиметричної війни", коли політичне керівництво ворожої держави або воєнізована — найчастіше терористична — організація стають домінуючими факторами загроз безпеці країни і можуть посягати на її незалежність, суверенітет і економічну стійкість.

Література:

- Гордиенко Д. Военно-экономическая безопасность государства. Аналитический доклад / Д. Гордиенко. — М.: Центр стратегических оценок и прогнозов, 2011. — 14 с.
- Тяпкин М. Система показателей и критериев военно-экономической безопасности государства / М.Ю. Тяпкин // Материалы четырнадцатой научно-технической конференции "Системы безопасности" — СПб-2005. — М.: Академия ГПС МЧС России, 2005. — С. 62—65.
- Гребеник В. Закономерность А.И. Пожарова как объективный закон в области обеспечения оптимальной взаимосвязи экономической и военной безопасности ядерных держав / В.В. Гребеник // Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 1: Экономика и управление. — 2013. — № 1. — С. 4—10.
- Скрынченко Б. Развитие военной экономики в 20-м веке / Б.Л. Скрынченко // Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 1: Экономика и управление. — 2015. — № 1 (12). — С. 57—61.
- Федорченко А. Экономика Израиля / А.В. Федорченко. — М.: МГИМО, 2004. — 160 с.
- Викулов С. Военно-экономический анализ: история, методология, проблемы / С.Ф. Викулов // Вооружение и экономика. — 2012. — № 4 (20). — С. 86—92.
- Рекордно вырос объем мировых продаж оружия. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://hronika.info/mir/149343.html>.
- Дериглазова Л. Асимметричный конфликт в современной американской политологии / Л.В. Дериглазова // Международные процессы. — 2015. — Т. 13, № 1 (40). [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty-three/006.htm>
- Paul T. Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers / T.V. Paul. — Cambridge: Cambridge University Press, 1994. — 248 p.
- Arreguin-Toft I. How the Weak Win Wars. A Theory of Asymmetric Conflict / Ivan Arreguin-Toft // International Security. — 2001. — Vol. 26, № 1 (Summer). — P. 93—128.
- Geib R. Asymmetric conflict structures / Robin Geib // International Review of the Red Cross. — 2006. — Vol. 88, Number 864. — P. 757—777.
- У світі зафіксували рекордний за чверть століття рівень насильства і тероризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1368952.html>
- Дериглазова Л. Асимметричный конфликт как нематематическая категория / Л.В. Дериглазова // Индекс безопасности. — 2011. — № 4 (99), Т. 17. — С. 175—177.
- Lind W. The Changing Face of War: In to the Fourth Generation / William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson // Marine Corps Gazette. — 1989. — October. — P. 22—26.
- Попов И. Война будущего: взгляд из-за океана. Военные теории и концепции современных США / И. Попов. — М.: Издательство: АСТ, 2006. — 444 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://future-warfare.narod.ru/Title_Future_Warfare.html
- Гриняев С. Войны 4-го поколения (4GW) / С. Гриняев. — Центр стратегических оценок и прогнозов, 2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://war-conflicts.livejournal.com/3879.html>

References:

- Hordienko, D. (2011), Voenno-ekonomicheskaya bezopasnost' gosudarstva. Analiticheskiy doklad [Military and economic security of the state. analytic report], Moscow, Tsentr stratehicheskikh otsenok i prohnzov.
- Tyapkin, M. (2005), "The system of indicators and criteria for military and economic security of the state", Materialy chetyrnadtsatoy nauchno-tekhnscheskooy konferentsii "Sistemy bezopasnosti" - SB-2005 [Materials fourteenth scientific-technical conference "Safety Systems" - SB-2005], Akademiya HPS MChS Rossii, Moscow, Russia, pp. 62—65.
- Hrebienik, V. (2013), "The pattern of AI Pozharova as an objective law in the field of optimal relationship between economic and military security of the nuclear powers", Vestnik Moskovskoho universiteta imeni S.Yu. Vitte. Seriya 1: Ekonomika i upravliye, vol 1, pp. 4—10.
- Skrynchenko, B. (2015), "The development of the war economy in the 20th century", Vestnik Moskovskoho universiteta imeni S.Yu. Vytte, Seryya 1: Ekonomika i upravlenie, vol 11 (12), pp. 57—61.
- Fedorchenko, A. (2004), Ekonomika Izrailya [Israel's Economy], MHYMO, Moscow, .
- Vikulov, S. (2012), " Military-economic analysis: history, methodology, challenges ", Vooruzhenie i ekonomika, № 4 (20), pp. 86—92.
- IHS Global Defence Trade Report (2016), " Record up volume of world arms sales", available at: <http://hronika.info/mir/149343.html> (Accessed 20 June 2016).
- Deryglazova, L. (2015), " Asymmetrical conflict in contemporary American political science", Mezhdunarodnyye protsessy, vol 13, no. 1 (40), available at: <http://www.intertrends.ru/twenty-three/006.htm> (Accessed 20 June 2016).
- Paul, T. (1994), Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers, Cambridge University Press, Cambridge,.
- Arreguin-Toft, I. (2001), "How the Weak Win Wars. A Theory of Asymmetric Conflict", International Security, Vol. 26, no 1, 93—128.
- Geib, R. (2006), "Asymmetric conflict structures", International Review of the Red Cross, Vol 88, No 864, pp. 757—777.
- UNIAN (2016), "In the world fixed a record level for a quarter century of violence and terrorism", available at: <http://www.unian.ua/world/1368952.html> (Accessed 20 June 2016).
- Deriglazova, L. (2011), "Asymmetric conflict as a non-mathematical category", vol. 4 (99), no 17, pp.175—177.
- Lind, W. Nightengale, K. Schmitt, J. F. Sutton, J. W. and Wilson, G. I. (1989), "The Changing Face of War: In to the Fourth Generation", Marine Corps Gazette, vol.10, pp. 22—26.
- Popov, Yu. (2006), Voyna budushchego: vzglyad iz-za okeana. Voennyye teorii i kontseptsii sovremennykh SshA [The war of the future: the view from the ocean. Military theory and the concept of the modern United States], Izdatel'stvo AST, Moscow.
- Hrinyaev, S. (2010), "Wars 4th generation (4GW)", available at: <http://war-conflicts.livejournal.com/3879.html> (Accessed 20 June 2016).

Стаття надійшла до редакції 01.07.2016 р.